ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/368882563

Kent Hayatında Boş Zaman Değerlendirmelerine Dair Bir inceleme: Sohbet ve Eğlence Mekanları

Article · March 2023

CITATIONS
3

READS
48

1 author:

Uğur Çağlak
Necmettin Erbakan Üniversitesi
9 PUBLICATIONS **35** CITATIONS

SEE PROFILE

All content following this page was uploaded by Uğur Çağlak on 01 March 2023.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

KENT HAYATINDA BOŞ ZAMAN DEĞERLENDİRMELERİNE DAİR BİR İNCELEME:

SOHBET VE EĞLENCE MEKÂNLARI

Yrd. Doç. Dr. Uğur ÇAĞLAK
Necmettin Erbakan ÜniversitesiSosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü Öğretim Üyesi

Özet

Günümüz toplumsal hayatında özellikle çalışma saatlerinin kısalması ve de ekonomik imkânların daha fazla uygun olması, insanların boş zaman faaliyetlerine daha da değer vermesine ve kendileri için boş zaman faaliyetleri ortaya çıkarmasına neden olmuştur. Bu çalışmada son zamanlarda sıkça üzerinde durulan ve de aynı zamanda da da sosyolojik bir kurum olan boş zaman kavramı ekseninde, Osmanlı İmparatorluğu, Cumhuriyet dönemi ve günümüz dönemlerinde sohbet mekânları ve eğlence şekilleri üzerine genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar: Kent, Boş Zaman, Mekan, Eğlence, Sohbet

Abstract

The decrease in working hour rates and the availability of economic conditions in today's social life caused individuals to give more importance to leisure time and to create new leisure time activities for them. In this study a general assessment was done on Ottoman Empire times, early republic era and today's chat space and entertainment strategies in the axis of leisure time which is a sociological institution and is focused on lately.

Keywords: City, Leisure Time, Space, Entertainment, Chat

Boş Zaman ve Mekân

Kent hayatı, temel toplumsal kurumlar ve bu kurumların mekânları etrafında yeni bir kültür ve sosyalleşme gerçekleştirmektedir. Din, ekonomi, eğitim, siyaset gibi temel toplumsal kurumların yanında boş zamanlar da bir kurum olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bir kurum olarak işlev gören boş zamanların kendi mekânlarını oluşturması beklenir. İşte bu süreçte eğlence ve muhabbet mekânlarının kent hayatının her tarafında kurulduğu, toplumsallaşma, kaynaşma, tanışma, sosyalleşme gibi işlevleriyle öne çıktığı görülmektedir. Boş zamanlarını değerlendirmenin çeşitli yollarını arayan kentli insan, bir seçenek olarak sözü edilen mekânlar etrafında kent hayatının iklimine katılmayı denemiştir. Sanayi toplumunda, bireyselleşen dünyada kulelerde veya etrafı kapalı izole mekanlarda hayatını sürdüren insan, dışarıya açılma, insanlarla çıkar ilişkisinin ötesinde bir yakınlık kurma gereksinimi hissetmiştir.

Boş zaman kavramı genel olarak birçok tanımda çalışma yaşamının dışında kalan zaman olarak belirtilmektedir. Daha farklı bir ifade ile kişinin veya kişilerin çalışma yaşamı dışındaki zamanlarını değerlendirme sürecidir. Boş zaman hiçbir şey yapılmayan zaman değil, çalışma yaşamı dışında örgütlü veya örgütsüz olarak hem eğlenme hem de kültürlenme amacıyla uğraşılan meşgaledir.
Boş zaman hayata katılma biçimi ve belki de yaşam kalitesini arttırma girişimidir. Bireyin kendi adına

özgürce kullanmak hakkına sahip olduğu, iş ve yaşamla ilgili zorunlu sorumluluk ve görevler yerine getirildikten sonra arta kalan zaman (Güler, 1978'den akt. Karaküçük, 1999: 32) olarak tanımlanmaktadır. Boş zaman, Parker tarafından, bireyin hem kendisi hem de başkaları için bütün zorluklardan ya da bağlantılardan kurtulduğu ve kendi isteğiyle seçeceği bir etkinlikle uğraşacağı zaman olarak görülür (Parker, 1975'den akt. Tezcan, 1999: 9). Kısaca boş zaman; dar anlamda iş ile ilgili hayatı idame ettirme sorumluluklarından veya diğer emirli görevlerden serbest kullanılan zaman olarak tarif edilmektedir. Geniş anlamda ise; Birçok kültürel ve kamu hizmeti kapsamı içindeki hobiler veya meşguliyetler dizisine katılım suretiyle, benlik geliştirme için serbestçe kullanım hakkı ve fırsatları olarak tanımlanmaktadır. Başka bir ifadeyle, boş zaman yaratıcı ve manevi değerlerin bir kaynağı olarak da görülebilmiştir (Hacıoğlu, Gökdeniz, Dinç, 2003: 18). Boş zamanı değerlendirerek insanlar çeşitli doyumlara da ulaşmış olurlar.

Tezcan'a göre (1994: 28), boş zamanlarda uğraşılan resim yapma, müzik aleti çalma veya şiir ve roman yazma insana bir şeyler ortaya çıkarmanın zevkini verir. Ayrıca birçok faaliyet grupsal bir özellikte olduğu için, insanların arkadaşlık, dostluk kurma, iş birliği ve toplumsal ilişkilerine yönelik gereksinimleri karşılanmış olur. Yine boş zaman uğraşları ile insan fiziksel sağlamlığını, zihinsel güçlerini kullanmayı test eder. Başarı duygusunu tatmış olur. Güzellikten hoşlanma duygusunu, hizmet etme duygusunu ve insanlarla iletişime geçmeyi öğrenir. Buna paralel bir şekilde boş zamanın nasıl kullanılacağı da bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Boş zamanın kötü değerlendirilmesi kimi olumsuz alışkanlıklar, durgunluk, gevşeklik, tembellik, dikkatsizlik, bencillik, düşünce, görüş ve duygu darlığı, can sıkıntısı, hoşnutsuzluk, bıkkınlık ve sinirlilik gibi davranışlara yol açabilir. (Karaküçük: 1999: 52).

Modern teknolojinin hayatı kolaylaştırmasına paralel bir şekilde oluşan boş zaman, insanın eğlenmesi, dinlenmesi, okuması, kimi toplumsal faaliyetlere katılması ve böylece kültürlenmesinin yolunu açmaktadır. Çalışma saatlerindeki değişimle birlikte ev-dışı mekânların önemi biraz daha artmıştır. Böylelikle spor, sinema, tiyatro, televizyon, konser, el sanatları, okuma, gezi, tatil, sohbet mekânlarına gitme ve kültürel birçok faaliyete katılma modern kentli insanın temel eylemlerinden biri haline gelmiştir.

Osmanlı'da Sohbet Mekânları ve Eğlence Şekilleri

Osmanlı'da boş zamanın değerlendirilmesinin ana araçları ve eğlence kültürü daha çok sohbete dayalı mekânlar olan kahvehaneler, mesire yerleri, bozahaneler ve hamamlar gibi mekânlardı. Daha sonraları Osmanlı'nın son dönemlerinde bunlara pastaneler, tiyatro salonları da eklendi. Yine farklı mekânlarda yapılan meddah, orta oyunu ve cambaz gösterileri en önemli eğlence şekilleriydi. Ancak Osmanlı toplum yapısında boş zamanın değerlendirilmesi açısından, kahvehaneler -özellikle erkekler için- en önemli eğlence ve sohbet mekânı idi.

Osmanlıda özellikle eril bir yapıya sahip olan kahvehaneler, sosyal ve kültürel hayatın en önemli yapı taşlarından biridir. Kahvenin Osmanlı

kültür hayatına girmesi ile birlikte kahvehane en önde gelen bir sohbet ve muhabbet mekânı olur. Eski İstanbul'daki kahvehaneleri anlatan Burçak Evren (1996: 7), "Her medeniyet kendi toplumsal alışkanlıklarının bir ürünüdür. Bir medeniyeti kavramanın belki de en doğru yolu, alışkanlıklarının haritasını çıkarmaktan geçer. Kuşkusuz böyle bir harita, araştırmacıyı o medeniyete ait alışkanlıkların maddeleşmiş mimarisi ile tanıştıracak ve bizzat maddenin etrafında manevileşen deruni bir sohbetin de misafiri yapacaktır. Osmanlı medeniyeti, bir sohbet medeniyeti idi. Adına hayat tarzı dediğimiz ve insanı adeta törene dönüştürülmüş bir zaman içinde yaşatan geçmişe ait toplumsal alışkanlıkların, sohbet kültürünü de eski medeniyetimizin merkezine yerleştirmişti" diyerek Osmanlı yaşam tarzında sohbet ve muhabbetin yerine işaret etmektedir.

Eski İstanbul'da sohbet ve muhabbet mekânlarının başında kahvehaneler gelmekteydi. İlk olarak Yemen'de keşfedilen kahve daha sonra dışarıya satılmaya başlandı. Halk arasında kabul gören ve müdavimi olunan kahve daha çok evlerde içilen bir içecek olmasına rağmen, belki de daha fazla satabilmek için, kahvenin dışarıda ustalarınca pişirilip, bir çırak yardımıyla etrafa sunulmasına başlandı. Kahveye olan talebin artmasıyla birlikte ve de o talebi daha da geliştirmek adına, küçük yeni tezgâhlar ve dükkânlar açılmaya başlandı. Bu yeni işletmenin biçimini, fiziksel düzenini büyük ölçüde belirleyen etken, örnek aldıkları mevcut mekânların içinde oldukları binaların özellikleriydi. Dolayısıyla kahve satışı için üç ayrı tipte kahve satış mekânı görmekteyiz ki bunlar kahve ocağı, kahve dükkânı ve kahvehane olarak bilinmektedir (Hattox, 1998: 70).

Kahve ocağı, kahve dükkânı ve kahvehane bugünde varlığını sürdüren mekânlardır. Öncelikle kahve ocakları, daha küçük mekânlar olup genellikle esnaf çarşılarındaki esnaflara ve misafirlerine bir garson yardımı ile kahve dağıtılan mekânlardır. Bugün her yerde görebildiğimiz çay ocakları bu kıvamda olan yerlerdir. Genellikle çok küçük olan bu mekânlar hem çevrede bulunan esnafa hem de o ocağa gelen az sayıda -mekânın dar olmasından dolayı- müşterisine hizmet etmektedir. Bu mekânda bulunanların birçoğu, birbiri ile ahbap olmuştur. Özellikle kahve ve çay içmenin yanında sohbet etmek için bu mekânlar tercih edilmektedir. Kahve dükkânları ise, yurt dışından gelen kahvenin pişirilmeden, yani kavrularak ve öğütülerek satıldığı mekânlardır. Bugün hala varlığını sürdüren sadece kahve satışı yapan iş yerleri bulunmaktadır. Bu günlerde alışveriş merkezlerinden ve marketlerden satın alınabilen kahve, müdavimlerince kahve dükkânlarında taze olarak ulaşabilecekleri mekânlardır. Kahvehaneler ise kahve ocağının ve kahve dükkânının ötesinde daha çok sosyal içeriği olan mekânlardır.

Kahvehanenin doğuşu için çıkış noktası oluşturabilecek bir tarih vermek gerekirse 1511 yılı gösterilebilir. Kahvehane ilk kez Mekke'de, kahve tüketilen kamusal bir alanda (bir caminin yanında) ortaya çıkmıştır. Bu tarihte Memlük yöneticisi kahve tüketimini yasaklamış olduğundan, bu içeceği paylaşmak üzere toplanma alışkanlığının bu şehirde yerleştiği bilinmektedir. Kahvehane Kahire, Suriye ve İstanbul'a 16. yüzyılın ortalarında da gelmiştir (Gregoire, 1999: 16). Kahvehanelerin ilk kuruluş yerleri cami yakınları idi. Burada bulunan cami cemaati, camide ibadetini yapar daha sonra da kahve içip sohbet etmek amacıyla kahvehaneye gider ve tekrar namaz vaktinde camiye giderdi. İlerleyen zamanlarda kahvenin ve kahvehanenin rağbet görmesiyle birlikte, kahvehaneler adım adım çevreye yayılmaya başladı. Şehir merkezlerindeki sokaklarda, gösterişten uzak ucuz tüketim yapılan yerler halini aldı. "İstanbul kahvehaneleri üzerine ilk tanıklıklar Tahtakale semtinde, 1554 yılında, insanların birkaç kuruşa oyalanıp eğlenecekleri yeni yerler görüldü" (Gregoire, 1999: 17).

Zamanla İstanbul'un kahvehane yelpazesi oldukça gelişti. Çünkü toplumun kültür mozaiği çoğulcu bir karakter taşıyordu. Yalnızca belli bir meslek ve statü gurubunun devam ettiği kahvehaneler değil, farklı toplum tabakalarından aynı ortak kültür ve neşeye sahip insanların toplandıkları kahvehaneler de vardı; dama ve satranç meraklıları, horoz dövüştürenler, kuşçular, nargileciler, çiçek tutkunları edebiyat âşıkları gibi (Evren, 1994: 11). Bunlarla birlikte İstanbul'da, esnaf kahvehaneleri, mahalle kahvehaneleri, yeniçeri, kahvehaneleri,

müzikli kahvehaneler, meddah kahvehaneleri gibi çok çeşitli kahvehanelere rastlamak mümkündü. İnsanlar kendi ilgilerine ve isteklerine göre bu kahvehanelere gider, oralarda vakitlerini geçirirlerdi. Bu kahvehanelerden en yaygın olanı mahalle kahvehaneleri idi. Bu kahvehanelerin en önemli özelliği, "mahalle ölçeğinde sivil mekân (köşk-konak) ile dini mekân (cami-tekke) arasında yaşanılan içedönük geleneksel hayat tarzının bu kahvehaneler aracılığı ile dışadönük bir kültürel yapılaşma sürecine girmesidir. Bunun anlamı, mahalle sakinlerinin sivil ve dini mekânlardan bağımsız olarak sokak kültürünü ve bu merkezler aracılığı ile şehir hayatına doğrudan katılabilme olanağını elde etmeleridir" (Işın, 1990'dan akt. Evren, 1994: 47). Mahalle kahvehaneleri, halkın kente adaptasyonu sağlama işlevinin yanında, birçok şeyin konuşulduğu, birçok sorunun çözüldüğü bir yer halini aldı. Burada bulunanlar mahalleyle ilgili, çevreyle ilgili sorunların çözümünü buralarda tartıştılar, buralarda çözüme bağladılar. Ayrıca buralarda hikâyeler anlatılırdı; çok farklı konularda sohbetler yapılırdı. Böylece de kahvehaneler kültürel bir paylaşım aracı durumuna geldi.

Bu kahvehanelerin temel özellikleri, sosyalleştirici olmaları, toplumsal ve kültürel engelleri ortadan kaldırmaları ve insanları bir araya getirmesidir. Kahvehanelerin sosyalleştirici özelliği, tüketiciler arasında toplumsal ayrımların geçici olarak ortadan kalkmasına neden oluyordu. Herhangi bir tartışma konusunu ortak bir gündeme oturtmak mümkündü. Bir kahvehanede istediğiniz insanla konuşabilir, herhangi bir sohbete, kendi aralarında konuşanları tanısanız da tanımasanız da, araya girmek üzere çağrılsanız da çağrılmasanız da katılabilirsiniz (Saraçgil, 1999: 35). Mahalle kahvehanelerinin içinde barındırdığı farklı kültürlerden, farklı ilgi ve bilgiye sahip insanlar bulunduğu için daha özel mekânlar açılması gerekmişti. Bu yüzden mahalle kahvehanelerinden sonra İstanbul'da esnaf kahvehaneleri, yeniçeri kahvehaneleri, semai kahvehaneleri, imaret kahvehaneleri, esrar kahvehaneleri, tiryaki kahvehaneleri ve meddah kahvehaneleri de açılmıştır. Bunların içinde esnaf kahvehaneleri daha çok ticaret yapılan merkezlerde açılmış ve "lonca sisteminin esas iç düzenlemeleriyle esnaf kethüdaları tarafından yönetilme gibi kendine özgü bir düzeni olmuştur. Ortak yönleri müşterilerinin kökeni değil, meslek yakınlığı idi" (Evren,1996: 50). Yeniçeri kahvehaneleri ise yeniçerilere evlenme ve iş yeri açma izni verilmesinden sonra ortaya çıktı. Bu kahvehanelerin ortak özelliği, bu mekânların katı bir disiplinle yönetilmesi ve daha çok siyasi sohbetlerin bu mekânlarda yapılması idi. Hatta birçok ayaklanma bu kahvehanelerin desteğiyle oluştu. Semai kahvehaneleri ise müzikli olan kahvehaneler idi. Özellikle Ramazan aylarında açılır ve Ramazan ayı bitiminde kapanırdı. Bu kahvehanelerin oturma disiplini ise farklı idi. Oturma disiplini tiyatro veya sinema salonu gibi sıra sıra olan mekânlardı. Yine Ramazan ayında faaliyet gösteren meddah kahvehaneleri ise meddahların hikâyelerini sergiledikleri kahvehaneler idi. İmaret kahvehaneleri genellikle cami yanında kurulan, ibadetini yapıp bu kahvehaneye gidip, orada vakit geçirenlerin kahvehanesi idi. Bu mekânlara imamlarda giderdi ve oralarda sorulara cevap verir, orada bulunanları aydınlatırdı. Bunlarla birlikte kahvehaneler içinde en kötü mekâna ve konuma sahip olan esrar kahvehaneleri vardı. Ayrıca Osmanlıda iş arayanların buluştuğu kahvehaneler, nargile kahvehaneleri, pehlivan kahvehaneleri, defineci kahvehaneleri gibi ortak ilgiyi paylaşanların kahvehaneleri de bulunmaktaydı.

Cumhuriyet öncesinde eğlence hayatının büyük kısmını bu kahvehaneler oluşturmaktaydı. İnsanlar buralarda sohbetlerini yapar, güncel, dini, siyasi, ahlaki konularda görüşlerini paylaşır hem eğlenir, hem bilgilenir hem de psikolojik olarak kendini ifade etmenin ve insanlarla bir şeyler paylaşmanın mutluluğunu yaşardı. Cumhuriyet öncesi eğlence hayatında kahvehaneler kadar talep görmese de meyhaneler, bozahaneler ve hamamlar da bulunmaktaydı.

Meyhaneler alkollü içecek satışı yaptıkları için toplum tarafından hoş görülmeyen mekânlardı. "Osmanlı devletinde daha önceki İslam devletlerinde olduğu gibi Müslümanların içki içmesi, üretmesi ve ticaretini yapması yasaktır. İslam hukukunda içki ile ilgili hükümler Osmanlı

devletinde geçerliliğini korumuştur. Osmanlı devleti, sadece Müslümanların yaşadığı bir devlet olmayıp, Hristiyanlar, Yahudiler ve diğer dinler ve mezheplere mensup insanların da yaşadığı bir ülkeydi. Müslümanların haricinde olan insanlar ve topluluklara inançları gereği içki içmek yasak kapsamında olmayıp, "rızık makulesinden" sayılırdı. Bu açıdan üretimi, nakliyesi ve ticareti belli şartlar dâhilinde olmak üzere Osmanlı devletindeki Gayr-ı Müslimlere içki içmek ve bulundurmak serbestti. Meyhaneler çoğunlukla Gayr-ı Müslimlerin gittikleri içkili eğlence yerleriydi. Fakat Müslümanlar da bu tür yerlere gitmekteydiler. 18. asrın başlarında Padişah III. Ahmed zamanında, ikisi kale dışında ve biri de Galata'da olmak üzere üç meyhane varken, asrın sonlarına doğru bunun sayısı çoğalmıştı. İlk zamanlar meyhanelere sadece reaya taifesi gitmekteydi. Bir asır içinde çoğalan ve İstanbul'un her tarafına yayılan meyhaneler devlet tarafından da kanıksanmıştı" (Köse, 2007: 116-117). Müslüman olanlara yasak olmasına rağmen gizli gizli birçok kesimden müşterisi ve müdavimi olan mekânlar haline geldi. Ancak zaman zaman da özellikle III. Murad ve III. Selim zamanında meyhaneler için tamamen kapatma kararları da alınıyordu.

Meyhanelerin dışında Osmanlı'da bir diğer eğlence mekânı bozahanelerdi. Osmanlıdan günümüzü yeme, içme kültürümüzün en önemli ögelerinden birisi de buğday, darı gibi tahıllardan üretilen ve çokça tüketilen bozadır. Genelde de boza üretiminin yapıldığı yerler olan bozahaneler, hem üretimin yapıldığı hem de oraya gelen müşterilerin orada bozalarını yudumlarken sohbet ettikleri mekânlardı. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bozahaneler, meyhaneler gibi pek de güzel şöhrete sahip mekanlar değildi. " Bu dönemde iki türlü boza vardı. Bunlardan birisi halk arasında bolca tüketilen ve meşru görülen "tatlı boza", diğeri ise biraz daha içinde alkol bulunan "ekşi veya acı boza" (Bingül, 2012: Sn Erişim Tarihi: 02.03.2013). Ekşi veya acı boza satan bozahaneler diğer bozahanelerden daha farklıydı. Burada yemeğin yanında içerisinde alkol bulunan ekşi boza ve bazı içkiler tüketilebilmekteydi. Ancak tatlı boza satılan bozahaneler, halkın tercih ettiği -kahvehaneler kadar yaygın olmasa da- Osmanlı zamanında bugünün pastaneleri kıvamında olan eğlence ve sohbet mekânlarından biriydi.

Bazı bakımlardan kahvehaneye benzeyen bir başka kurum da hamamdı. Bu kurumun toplumsal ilişkiler kurma açısından, kahvehanenin erkekler için oynadığı rol gibi, kadınlar için benzer bir rol üstlendiği bilinmektedir. Aslında hamam boş zamanı olan sınıflardan erkekler için de, birçok değişik insanla ilişki kurabilecekleri ve epeyce uzun vakit geçirebilecekleri bir mekan idi (Hattox, 1998: 108). Fakat günümüzde de eskiden olduğu kadar bulunmasa da hala varlığını sürdüren hamamların, kahvehaneler gibi benzer bir işleve sahip olduğunu söylemek oldukça güçtür. Hamamlar çok farklı kesimlerden insanlarla iletişim kurabilmek için yeterli olmakta birlikte, kahvehaneler gibi sürekli gidilebilecek, uzun vakitler geçirilebilecek ve kahvehanenin sunduğu oyun ve eğlenceleri sağlayabilecek bir mekân değildir. Osmanlı'da eğlence hayatının bunlarla sınırlı olduğunu söylemek de büyük bir yanlışlık olur. Sadece sohbet ve muhabbet mekânları itibariyle ele aldığımız Osmanlı eğlence hayatında bir mekânda buluşmanın ötesinde mesire yerlerine gitmek, geziler düzenlemek, dini bayramlar, sünnet şölenleri, düğün ve helva sohbetleri, meddah gösterileri, cambaz gösterileri de önemli sayabileceğimiz eğlence tarzlarıdır.

Kahvehaneler daha önceki birçok kurumla benzerlik gösterse de, kahvehanelerin kendi şahsına münhasır özellikleri bulunmaktadır. Kahvehanelerin ortaya çıkışında ve rağbet görmesinde, toplumsal etkileşim ve toplumsal simgeler alanındaki değişim unsurlarını görebiliriz. Kahvehanenin ortaya çıkmasından önce kentlerin gece yaşantısı, insanların kişiliklerini, itibarlarını ve belki de hayatlarını tehlikeye atma pahasına gittikleri meyhane ya da kumarhaneler ile sınırlı idi. Ayrıca akşamları sadece dini sohbet veya dini kutlamalar için evden dışarıya çıkanlar da bulunmakta idi (Hattox, 1998: 109). İnsanlar meyhane veya kumarhane gibi halkın nezdinde kötü gözle bakılan mekânlar yerine, kendileri için daha uygun, daha eğlenceli ve daha itibarlı bir mekâna geçiş yapmışlardı. Bunun yanın da özellikle sadece dini sohbet veya kutlama için çıkan halkın, sohbet ve kutlama yapmadığı

akşamlarda da gidebileceği bir mekân ortaya çıkmış ve halk tarafından da büyük bir rağbet görmüştür.

Şunun da bilinmesi gerekir ki Osmanlının son dönemlerinde kahvehaneler sosyal kontrol işlevi de görmekteydi. Osmanlının son döneminde birçok hafiye halkın duygu ve düşüncelerini, olan olayları, olayların iç yüzünü buralardan öğrenirdi. "hafiyeler, jurnallerde geçtiği biçimiyle, "havadis çalmak" için en çok kahvehanelerde konuşlanmışlardı. Kabaca bir hesapla, kahvehane muhabbetleri elimizdeki jurnallerin 2/3'ünü oluşturmaktadır. Bu anlamıyla kahvehaneler tartışmasız en önemli gündelik yaşam mekânı olarak adlandırılabilir" (Kırlı, 2000: 60).

Cumhuriyet Dönemi Sohbet Mekânları ve Eğlence Şekilleri

Cumhuriyet döneminde batılılaşma eğilimi içerisinde iktidarın dayanak noktası halkta aranmıştır. TBMM içinde yer alan fikir çeşitliliği milliyetçi bir amaç uğruna halkı birleştirmeyi hedeflemiştir. Bu süreçte politik kurumların Batı'dan alınması kararlaştırılmış; böylece, batılılaşma üzerinde en fazla durulan konulardan biri olmuştur. Bu dönemde ortaya atılan tezlerin Batı uygarlığının bir bütün olarak ve bazı yönleriyle alınması gerektiği noktalarında odaklandığı görülür. Hedefe ulaşmak için batılılaşma bir lüks değil ama bir yaşam tarzı ve gelişmişlik ilkesi olarak benimsenmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren modernleşmenin daha çok batılılaşmamuasırlaşma şeklinde algılandığını özellikle belirtmek gerekir. Bununla birlikte Cumhuriyet'in medeniyet projesi, sadece devletin yapısını değiştirmekle kalmamış, bunun yanında insanların yaşam biçimleri, davranış şekilleri ve gündelik yaşamdaki alışkanlıklarına kadar her alana müdahil olma ve nüfuz etme isteğini de taşımıştır (Göle, 1991: 48). Bu dönemde yapılan reformlar, değişiklikler batılı yaşam tarzı ile halkı baştan aşağı değiştirmeyi öngörmüştür. Yeni yaşam tarzında tamamen batılı öğeler kullanılmış, batılı yaşam tarzı ile kendi yaşam tarzımız birleştirilmeye çalışılmış ve halka suni, ikame ve tamamen yeni baştan düzenlemeye dönük bir yaşam tarzı sunulmuştur. Yapılan yayınlarda, konuşmalarda ilerlemenin yolu batıyı örnek alarak gerçekleşebileceği belirtilmiş böylelikle de batılı yaşam tarzı benimsetilmeye çalışılmıştır. Bunda özellikle modernleşmenin ve modernleştirici ögelerin sadece batıdan aranması, batı tarzı yaşam koşullarının ve dinamiklerinin yerleştirilmesinde etkili olabilmiştir.

Eğlencenin toplumsal yaygınlık kazanmaya başladığı Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde İstanbul halkının başlıca eğlencesi eğlenceyi kitleselleştiren tiyatro ve sinema olmuştur. Daha sonra balolar, batılı dans sanatları, lokantalar, gazinolar, barlar, pastaneler ve kafeler büyük yaygınlık göstermeye başlamıştır. Bu süreçte, resim, heykel, batı tarzı müzik gibi sanatlara ilgi artmış, halka yeni eğlence tarzları gösterilmiştir. Cumhuriyetin ilk yılarında güzellik yarışmaları düzenlenmiş özellikle, bay ve bayanın birlikte katılabileceği organizasyonlar yapılmıştır. Osmanlı döneminde kadın ve erkek için ayrı ayrı düzenlenen eğlence tarzları ve sohbet mekânları, birleştirilmiş, kadın ve erkeğin beraberce katılabileceği eğlence tarzlarına yönelme olmuştur.

Günümüz Sohbet Mekânları ve Eğlence Şekilleri

Boş zamanları değerlendirme, günümüz insanının hem dinlenme, hem eğlenme hem de kişisel gelişiminde öne çıkmaktadır. Kentsel hayat aynı zamanda bir tür eğlence kültürü de doğurmuş ve insanı buna katmıştır. Bugün boş zamanı değerlendirme biçimi olarak görülen eğlenme ve dinlemenin iki önemli boyutu izlenmektedir: ev içi eğlence ve kamusal eğlence (Bilsin, 2007: 107). Ev içi dinlencede daha çok kitle iletişim araçları kullanılmaktadır. Televizyon, radyo, bilgisayar, internet, kitap gibi materyaller, boş zamanı doldurmada öne çıkmaktadır. Kamusal eğlencede ise gece kulüpleri, bar, piknik alanları, gezi ve tatil yerleri, sinema, tiyatro, kahvehane, cafe ve çay bahçeleri, alışveriş merkezleri, konser salonları, kültür merkezleri, internet cafeler dikkat çekmektedir.

Kamusal eğlence şekillerinden gece eğlence şekilleri daha çok bar, gece kulübü gibi mekânlarını ifade etmektedir. 1970'lere baktığımızda gece kulüplerinde batılı müziğin dinlendiği ve o zamanın danslarının icra edildiğini, taşralı kültürün mensubu "kıro" diye nitelendiren "kıllı göğüs ve

bol paça pantolonlardan ortaya çıkan yumurta topuklar" (Akay, 2003: 182) giyenlerin de kendisini gösterdiği eğlencelere rastlamaktayız. Bu dönemde eğlence kültüründe bir ikilik yaşanmaktadır. 1960'lı yıllarda İstanbul'da doğanların yöneldiği batılı eğlencelerde, kadın ve erkeğin birlikte dans ettiği, bugün adına pavyon denilen mekanlara karşın; "kırolaşan bir taşra-arabesk burjuvazisinin öne çıktığı" (Akay, 2003: 182) mekanlar görülmekteydi. 1980'li yıllardaki şehrin gece eğlencesi kültürünün güney sahillerine, özellikle de Bodrum gecelerine kaydığını, siyasi hayattaki tıkanmanın da bu gece hayatındaki tıkanmayı da beraberinde getirdiği bir dönemi yansıtmaktadır. "Askerin yollarda, geceleri insanları arabalardan indirip yaptığı kimlik kontrolleri sırasında fazla tehlikeyi göze alamayan genç burjuvazi, eğlenceyi sadece Avrupa(da)" (Akay, 2003: 182-183) yaşıyordu. Tatlıses ve Küçük Emrah'ın meşhur olduğu bu dönem, arabesk şarkıcıların eğlence türü içine yerleştiği bir dönemdi.

1990'lı yıllardan sonra da gece hayatını şekillendiren semtler ortaya çıktı. Özellikle İstanbul merkezli gelişen gece hayatı içerisinde Tarabya, Bebek, Etiler ve Ortaköy gibi semtler gece hayatı ile özdeşleştirilen semtler oldu. Buralarda genç burjuvazinin gittiği yeni mekânlar ortaya çıktı. Halkın daha çok televizyondan izlediği bu mekânlar, manken, futbolcu ve iş adamlarının gece eğlencelerinin sabaha kadar sürdüğü alkol alınan ve dans edilen merkezler oldu.

Günümüzde kahvehaneler, alt gelir seviyesine hitap eden, iskambil kâğıdı, okey gibi oyunlar oynanan, büyük maç müsabakaları izlenen, kahvenin yanında çay, oralet, meşrubat içilen ve özellikle sigaradumanı ve kokusuyla kendini fark ettiren yerler haline gelmiştir. Özellikle mahalle aralarında işsizlerin, günlük işlerde çalışanların, emeklilerin ucuz eğlence, vakit geçirme ve oyalanma mekânı haline gelmişlerdir (Bilsin, 2007: 248). Kahvehanelerin daha önce elinde bulundurduğu işlevi yitirdiğini görebilmekteyiz. Bugün eskiye nazaran, kahvehane sayısı çok fazla olmasına rağmen, kahvehaneler işlevi bakımından oldukça zayıflamıştır. Şu anda belki de sadece bir sosyal tampon özelliği gören kahvehaneler, işsiz ve emekli kesiminin sığındığı mekânlar olmuştur. Daha önce kahvehanelerin yerine getirdiği işlevi şu anda bazı cafelerde görebilme imkanına sahibiz. Kahvehaneler içerisinden ayrılıp, halk için daha nezih mekânlar oluşturma çabası gözlemlemektedir. Halkın rahatça oturabildiği, sohbetini yaptığı, bir şeyler yiyip içebildiği, iyi kalite ses düzeni ile hafiften müzik yayını olan cafeler bulunmaktadır. Bu mekânlar gelen taleplere ve değişen yaşam tarzlarına göre kendi içerisinde farklılaşmakta ve eğlence mekânlarına yeni tarzlar getirmektedir. Son yıllarda sıkça rastladığımız nargile cafeler, kitap cafeler, bunlara örnek gösterilebilir.

Daha önceleri Osmanlı eğlence tarzının vazgeçilmezi olan nargile, şimdilerde tekrar gündeme gelmiş, eğlence kültürünün önemli aktörlerinden biri

haline dönüşmüştür. Kullanıcının bir hortum aracılığıyla sudan geçerek süzülen dumanı içine çekmesini sağlayan bir düzenek olan nargile, doğu kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Nargileyi ilk olarak Hintlilerin bulduğu rivayet edilmektedir. Daha sonra Arap yarım adasına, oradan İran'a ve Osmanlıya geçen nargile bugün çok farklı aromalarıyla (elma, nane, anason, kavun, şeftali gibi), özellikle gençler tarafından tercih edilmektedir. Daha önce Osmanlı kahvehanelerinden birisi olan nargile kahvehanelerinin bugüne uyarlanmış halini, nargile cafeler olarak görmekteyiz. Son beş yıl içerisinde sayıları gittikçe artan nargile cafeler, şu anda gençlerin en önemli sohbet ve muhabbet mekânlarından birisidir. Bu mekânların farklı kesimlerden de müdavimleri vardır. Genellikle nargile cafelerde ayrılmış masalar veya sedirlerde oturulur. Bağımsız gelen guruplar buralarda otururlar. Bunların dışında müdavimlerin de sık sık oturduğu belirli yerleri, ayrıca sadece onların kullandığı özel nargile setleri vardır. İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de, Manisa'da, Hatay'da ve Konya'da sıkça nargile cafelere rastlanmaktadır. Gözlemlediğimiz kadarı ile nargile cafeler genelde hoş olarak dizayn edilmiş nezih mekânlardır. Nostaljik öğelerin sıkça kullanıldığı bu mekânlarda, misafirlerin rahat etmesi için her türlü konfor sağlanmış, ayrıca da çağdaş ama bunun yanında da otantik bir ortam sunulmaya da çalışılmıştır. Nargile cafeler günümüzde insanların sohbet ettiği, eğlendiği sosyalleşmenin sağlandığı en bilinir mekanlar haline gelmiştir.

Dünden bugüne kentin önemli mekanları arasına dahil olan eğlence ve muhabbet mekanları, değişik işlevleriyle dikkat çekmektedir. Toplumsal hayatın, yaşam tarzlarının değişmesine paralel bir şekilde bu tür mekânlar da değişebilmektedir. Toplumun eğlence ve muhabbet kültürünün birer canlı tanığı ve sembolü olan bu mekânlar özelinde bir kültür aktarımının, sosyalleşmenin gerçekleştiği görülmektedir. Görülen o ki, kent, biraz da eğlence ve muhabbet mekânları etrafında bir hayata sahne olmaktadır.

Kaynakça

Akay, Ali (2003), "İstanbul: Bir Eğlence Megapolü", Cogito, Sayı 35. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Bilsin, Ayşegül (2007), Kültür Endüstrisi Olgusunun Özel Bir Görünümü Olarak Günümüz Türk Toplumunda Eğlencenin İdeolojik Temellendirilmesi, Gazi Üniversitesi S. B. E. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Bingül, İlyaz (2012), Bozahane: Osmanlı İstanbul'unda Toplumsal Hayat Mekanları, http://www.populistkultur.com/bozahane-osmanli-istanbulunda toplumsal-hayat-mekanlari-5/, Son Erişim Tarihi: 02.03.2013.

Evren, Burçak (1996), Eski İstanbul'da Kahvehaneler, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Georgeon, François (1999), "Osmanlı İmparatorluğunun Son Dönemlerinde İstanbul Kahvehaneleri", Doğuda Kahve ve Kahvehaneler, Çev.: Esra Erdoğan ve Meltem Atik, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Gregoire, Helene (1999), Doğuda Kahve ve Kahvehaneler, Çev.: Esra Erdoğan ve Meltem Atik, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Göle, Nilüfer (1991) Modern Mahrem, Metis Yayınları, İstanbul.

Hacıoğlu, Necdet, Gökdeniz, Ayhan ve Dinç, Yakup. (2003), Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi, Detay Yayınları, Ankara.

Hattox, Ralph S. (1998), Kahve ve Kahvehaneler, Çev.: Nurettin Elhüseyni, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Karaküçük, Suat (1999), Rekrasyon Boş Zamanları Değerlendirme, Bağırgan Yayınları, Ankara.

Kirli, Cengiz (2000), "Kahvehaneler ve Hafiyeler: 19. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı'da Sosyal Kontrol", Toplum ve Bilim, Sayı 83, Birikim Yayınları, İstanbul.

Köse, Murtaza (2007), XVIII. Yüzyıl Sonları Rus ve Avusturya Savaşları Esnasında Osmanlı Devletinde Bir Uygulama: İstanbul'da İçki ve Fuhuş Yasağı, Turkish Studies, Sayı:2/1, Kış, Ankara.

Mutlu, Erol (1999) "Televizyonu Düşünmek", Mahmut Tali Öngören'e Armağan, A.Ü.İ.F Yayınları, Ankara.

Özcan, Burcu (2007), Sosyolojik Olarak Tüketim ve Boş Zaman: İstanbul Olivium Outlet Center ve Galleria Alışveriş Merkezi Örnekleri, İstanbul Üniversitesi S.B.E. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Saraçgil, Ayşe (1999), "Kahvenin İstanbul'a Girişi 16. ve 17. Yüzyıllar", Doğuda Kahve ve Kahvehaneler, Çev.: Esra Erdoğan ve Meltem Atik, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

View publication stats